

Antros kartos emigrantai iš Lietuvos Norvegijoje: tarp Lietuvos ir Norvegijos?

DARIUS DAUKŠAS

Lietuvos istorijos institutas, Kražių g. 5, 01108 Vilnius

El. paštas dariud@yahoo.com

Antros kartos emigrantai, t. y. asmenys užaugę pirmos kartos emigrantų šeimose, yra pakankamai svarbi tema transnacionalizmo studijose. Transnacionalizmo studijos yra bene dažniausiai kritikuojamos dėl pernelyg sureikšminamų pirmos kartos migrantų kultūrinių, socialinių, ekonominių praktikų, peržengiančių tiek priimančios (t. y. šalies, į kurią emigravo), tiek ir kilmės šalies geografines ribas. Pasak kritikų, antros kartos emigrantams apibūdinti jau netiks transnacionalizmo teorinė prieiga, nes jie pamažu asimiliuos ir taps priimančios šalies dalimi. Straipsnyje, remiantis lauko tyrimo duomenimis iš Norvegijos, aptariama, kaip kinta antros kartos tapatinimasis su kilmės šalimi (Lietuva) ir valstybe, kurioje gyvenama (Norvegija), kokie kriterijai yra svarbūs palaikant santykį su abiem valstybėmis.

Raktažodžiai: antros kartos migrantai, Lietuva, Norvegija, identitetas

---

ĮVADAS. TRANSNACIONALIZMAS IR ANTROS KARTOS IMIGRANTAI

Akivaizdu, kad pastarųjų laikų migracija kiekybiškai ir kokybiškai skiriasi nuo ankstesnių migracinių bangų (pvz., iki Antrojo pasaulinio karo, žr. plačiau [12]). Nesiplėsdami į debatus apie pakitusią ekonominę / politinę situaciją, kuri, be abejonės, turi įtakos migracijos procesui, šiame straipsnyje labiau akcentuosime tapatumų procesus migracijoje, kuriems didžiulį poveikį daro šiuolaikinės komunikacijų technologijos bei laiko / vietos kompresija [9]. Pakitęs migracijos pobūdis skatina permąstyti dominuojančius teorinius svarstymus apie migrantų įsiliejimą / neįsiliejimą į naują visuomenę, jų santykį su kilmės valstybe. Iki šiol dominavę diasporos ir asimiliacijos modeliai yra kritiškai iš naujo permąstomi, siūlomos naujos alternatyvos. Viena alternatyva, atliepanti globalizacijos poveikį migracijoje, yra transnacionalizmo teorinė prieiga siekiant suprasti šiuolaikinius migracinius procesus. Transnacionalizmas nėra nauja sąvoka, ji socialiniuose moksluose vartojama daugiau nei du dešimtmečius. Vienas pirmųjų yra L. Basch, N. Glick-Schiller ir C. Szanton-Blanc pateiktas transnacionalizmo apibūdinimas: „Mes apibrėžiame „transnacionalizmą“ kaip procesą, kurio metu imigrantai kuria ir palaiko kompleksinius socialinius ryšius, sujungiančius jų kilmės ir gyvenamosios vietos visuomenes. Mes vadiname šiuos procesus transnacionalizmu, akcentuodami, kad daug imigrantų šiandien kuria socialinius laukus, kurie peržengia geografines, kultūrines ir politines ribas“ [1].

Šiuolaikinės transnacionalizmo studijos remiasi tyrinėjimais, kuriuose pabrėžiama, kad šiandieniniai migrantai peržengia vienos nacionalinės valstybės ribas ir vienu metu dalyvauja keliuose nacionalinėse realybėse [3]. Anksčiau socialiniuose moksluose vartota imigranto sąvoka transnacionalizmo studijose sulaukė kritikos, nes ši sąvoka daugiau nurodo į žmones, kurie atvyko į kitą šalį, palikę juos siejančius ryšius su kilmės šalimi, ir kurie atvykimo šalyje kuria savo naujus namus ir prisitaiko prie naujos visuomenės [1]. O sąvoka migrantai labiau akcentuoja laikiną buvimą naujoje šalyje, kai atvykstama į naują šalį tik užsidirbti ir po tam tikro laiko grįžtama atgal [1]. Tačiau realybė rodo, kad abi sąvokos pasirodė nesančios tinkamos šių dienų migraciniams procesams apibūdinti. Šių laikų imigrantai palaiko ryšius, gyvenimo modelius ir ideologijas, kurios peržengia vienos ar kelių valstybių ribas. Tokių migrantų, kurie vietoje to, kad paliktą vieną visuomenę ir taptų kitos visuomenės dalimi, apibūdinimui imta taikyti *transmigrantų* sąvoką. Šia sąvoka siekiama parodyti, kad ankstesnės migraciją aiškinusios teorijos, kurios vadovavosi daugiausia evoliuciniu modeliu, pagal kurį migrantai buvo matomi kaip linkę integruotis, o vėliau visiškai asimiliuotis į naują visuomenę (žr. plačiau [2; 6]), nepaaiškina, kaip šiuolaikiniai migrantai globalizacijos procese išlaiko daugialypius ryšius iš karto su keliomis visuomenėmis (1).

Natūraliai kyla klausimas, ar transnacionalizmas yra pirmos kartos projektas. Tai vienas labiausiai diskutuojamų klausimų transnacionalizmo literatūroje. Pasak N. Glick-Schiller ir G. E. Fourono [7], antros kartos transnacionalizmas yra viena aršiausiai aptariamų temų mokslinėje literatūroje ir konferencijose. Asimiliacijos teorijos šalininkai teigia, kad transnacionalizmas baigiasi su pirma (i)migrantų karta. O transnacionalizmo šalininkai atranda įrodymų, kad transnacionalizmas nesibaigia pirma karta ir toliau atliepia šiuolaikinės migracijos sampratą.

Šio straipsnio tikslas – atskleisti antros kartos (i)migrantų iš Lietuvos, gyvenančių Norvegijoje, saistymosi su Lietuva ir Norvegija sampratą. Pravartu plačiau paaiškinti, kodėl antra karta šiuolaikiniuose migracijos tyrimuose sulaukia išskirtinio dėmesio.

Antros kartos (i)migrantų integracija yra gana plati tema, tačiau mes tik bendrais bruožais aptarsime esminius jos aspektus. Tikslumo dėlei reikėtų paminėti, kad terminas antros kartos (i)migrantai čia vartojamas plačiąja prasme: apimami ir tie (i)migrantai, kurie gimė Lietuvoje ir į Norvegiją atvyko su tėvais būdami vaikai – tokiems (i)migrantams kartais taikomas 1,5 kartos (i)migrantų apibūdinimas [13].

Teorinė literatūra [13; 12] apie antros kartos (i)migrantus pateikia gana platų inkorporavimo į naują visuomenę vaizdą. Asimiliacija yra viena dažniausiai minimų sąvokų kalbant apie antros kartos (i)migrantus. Tačiau ši sąvoka dažnai yra kritikuojama, nes empiriniai duomenys dažniau pateikia sudėtingesnę, daugiakryptį inkorporavimo vaizdą. Jolanta Kuznecovienė [11], remdamasi Dwainėu Plaza ir Alainu Simmons, teigia, kad antros kartos (i)migrantai, konstruodami savo etnines tapatybes, pasirenka vieną iš kelių būdų: asimiliaciją arba hibridinės tapatybės konstravimą [11]. Kiti autoriai siūlo permąstyti ir asimiliacijos modelį, pasiūlydami kompleksiškesnę jos vaizdą. Vietoj asimiliacijos, kaip linijinio proceso (pagal kurį atvykę į naują šalį (i)migrantai neišvengiamai asimiliuojasi ir nutraukia ryšius su savo kilmės šalimi), kai kurie autoriai [13] siūlo segmentinės asimiliacijos modelį, pagal kurį įmanomi trys asimiliacijos / akulturacijos į naują visuomenę būdai: darni akulturacija

(1) Toliau straipsnyje vartosiu (i)migranto sąvoką, sąmoningai išskirdamas „i“ skliausteliais ir taip parodydamas tam tikrą neutralią laikyseną. Transmigranto sąvoka, mano manymu, yra pernelyg angažuota ir *a priori* teigianti, kad visi šiuolaikiniai (i)migrantai dalyvauja transnacionalinėse praktikose.

(*consonant*), disonuojanti akultūracija (*dissonant*) ir selektyvi akultūracija [13]. Pirmuoju atveju vaikai ir tėvai palaipsniui integruojasi į priimančios šalies (šalies, į kurią atvyko) kultūrą ir palaipsniui užmiršta savo kilmės šalies kultūrą. Antruoju atveju vaikai sparčiau nei jų tėvai integruojasi į naują visuomenę. Trečiuoju atveju tėvai ir vaikai palaipsniui integruojasi į naują visuomenę, bet tuo pačiu metu išlieka stipriai susisaistę su savo etnine bendruomene.

Šiame straipsnyje keliami uždaviniai: remiantis lauko tyrimų duomenimis, parodyti kaip antros kartos (i)migrantai saistosi su priimančia šalimi (Norvegija); koks jų santykis su kilmės valstybe (Lietuva), kokie svertai nulemia lietuviškos pilietybės išsaugojimą / atsisakymą ir / ar norvegiškos pilietybės priėmimą.

Straipsnis remiasi keturiais lauko tyrimais, atliktais 2008 m. Osle ir Haldene, 2012 m. – Osle, 2016 m. – Stavangeryje, 2017 m. – Trumsėje (2). Šių tyrimų metu buvo atlikta daugiau kaip 70 pusiau struktūruotų interviu (3) su migrantais iš Lietuvos, gyvenančiais Norvegijoje. Tik nedidelė dalis šių informantų gali būti priskirta antrai kartai.

Šiame straipsnyje remiamasi penkių informantų (1 vyras, 4 moterys) interviu, atliktais Osle ir Trumsėje 2008–2017 metais. Viena informantė formaliai netenkina antros kartos imigranto apibrėžimo, nes į Norvegiją iš Lietuvos išvyko jau būdama septyniolikos metų. Tačiau reikia pabrėžti, kad ši informantė Lietuvoje yra augusi mišrioje norvego ir lietuvių šeimoje, ankstyvojoje jaunystėje daug laiko praleisdavo Norvegijoje, pas tėvo gimines. Manychiau, kad su išlygomis ji taip pat gali būti traktuojama kaip antros kartos (i)migrantė, kadangi jos matymas yra kitoks, palyginti su pirmos kartos (i)migrantais. Be jokios abejonės, „kitoniškumui“ turėjo įtakos gyvenimas mišrioje šeimoje ir savęs traktavimas kaip priklausančios dviem visuomenėms – Lietuvos ir Norvegijos.

Lauko tyrimai buvo atliekami įvairiu metu skirtingose vietose, tačiau tematiškai jie siejasi. Sprendžiant iš informantų pasisakymų, sudėtinga teigti, kad laiko skirtumas turėtų esminės įtakos nusakant savo santykį su kilmės valstybe (Lietuva) ir Norvegija. Reikia įvertinti ir tai, kad antros kartos (i)migrantų iš Lietuvos Norvegijoje nėra gausu – lietuviai šią šalį migracijai atrado pakankamai neseniai. Žymesnis (i)migrantų iš Lietuvos skaičiaus didėjimas fiksuojamas tik pastarąjį dešimtmetį (4) ir dėl to gimusių ar atvykusių į

-
- (2) Lauko tyrimo duomenys buvo renkami dalyvaujant skirtinguose mokslo projektuose. 2008 m. lauko tyrimas buvo atliktas dalyvaujant projekte „Lietuvių tautinės tapatybės išsaugojimas europėizacijos bei globalizacijos sąlygomis: lietuviškumo raiška ir nacionalinės Airijos, Anglijos, Ispanijos, JAV ir Norvegijos tapatybių politikos“ (projekto vadovas prof. Vytis Čiubrinskas, Vytauto Didžiojo universitetas). Projektą finansavo Lietuvos mokslo taryba. 2012 m. duomenys buvo renkami dalyvaujant projekte „Podoktorantūros (post doc) stažučių įgyvendinimas Lietuvoje“. Podoktorantūros stažuotė finansuojama pagal Europos Sąjungos struktūrinių fondų Žmogiškųjų išteklių plėtros veiksmų programos, Mokslininkų ir kitų tyrėjų mobilumo ir studentų mokslinių darbų skatinimo priemonės (VP1-3.1-ŠMM-01) įgyvendinamą projektą. 2016–2017 m. duomenys buvo papildyti dalyvaujant projekte „Inequalities of mobility: relatedness and belonging of transnational families in the Nordic migration space“. Projektą finansuoja Suomijos mokslų akademija (projekto vadovė prof. Laura Asmuth, Rytų Suomijos universitetas (UEF).
  - (3) Lauko tyrimo metu buvo atliekami pusiau struktūruoti interviu, vykdomas stebėjimas. Informantų atrankai buvo svarbus trejų metų gyvenimo Norvegijoje kriterijus. Buvo taikomi tikslinės ir sniego gniūžtės informantų atrankos metodai.
  - (4) Pavyzdžiui, 2001 m. Norvegijoje gyveno 378 (i)migrantai iš Lietuvos (<https://www.ssb.no/a/kortnavn/innbef/arkiv/tab-2001-10-29-05.html>). Per 8 metus (2009 m.) skaičius išaugo iki 7562 (https://www.ssb.no/a/english/kortnavn/innbef_en/arkiv/tab-2009-04-30-05-en.html). Pagal oficialią Norvegijos statistiką, šiuo metu Norvegijoje gyvena 45415 lietuvių (<https://www.ssb.no/en/innbef/>). Tai yra antra pagal dydį (i)migrantų grupė Norvegijoje po lenkų (111985).

šių šalių pakankamai ankstyvame amžiuje ir šiuo metu sulaukusių pilnametystės nėra gausu. Įvertinus šias aplinkybes, šio straipsnio išvados negali būti laikomos kaip atspindinčios visos antros kartos (i)migrantų iš Lietuvos Norvegijoje laikyseną, tačiau laikytinos bent iš dalies užčiuopiančios tam tikrus saistymosi su abiem valstybėmis aspektus.

„SAVI“ AR „KITI“ NORVEGIJOJE?

Jau anksčiau esu rašęs [4] apie tai, kaip Norvegijoje vyksta „savo“ ir „kito“ konstravimas. Šioje vietoje tik trumpai priminsiu esminius norvegų visuomenės „įsivaizduojamo panašumo“ bruožus apibrėžiant „savą“ ir „kitą“ – tai svarbu norint aiškiau suprasti toliau straipsnyje analizuojamą lauko tyrimo medžiagą.

Ne vienas norvegų mokslininkas sutinka, kad norvegams priimtinas etninis klasifikacinis skirstymas į „savus“ ir „kitus“ (žr. [8; 10]). Pastarasis skirstymas remiasi etniškai suvokiamu „mes“ ir „jie“, pilietybė šioje klasifikacijoje nėra svarbi, t. y. eilinių žmonių klasifikaciniame galvoje labiau akcentuojamas etniškumas nei formali pilietybė. Be jokios abejonės, čia nekalbama apie formalių pilietinių teisių viršenybę etniniams norvegams. Svarbiausia, ką norėčiau pabrėžti, – tai, kad norvegai linkę „save“ ir „kitą“ matyti vartodami etnines-prigimtinės kategorijas. Iš dalies dėl šios priežasties visi (i)migrantai gana sunkiai integruojasi į Norvegijos visuomenę, ir išlieka gana aiški atskirtis tarp dominuojančios daugumos bei etniškai ir rasiškai apibūdinamų mažumų (i)migrantų). Mariane Gullestad, žymi norvegų antropologė, pateikė iškalbingą iliustraciją, apibūdinančią etninio klasifikacinio mąstymo pavyzdį. Savo straipsnyje [8] ji aprašo situaciją, kai universiteto profesorius paskambino nepažįstama moteris, norėdama pasiaiškinti, ką reiškia sąvoka *innvandrer* (liet. imigrantas):

„Ji papasakojo, kad gimė Indijoje ir užaugo ten, tačiau Norvegijoje gyveno daug laiko. Anot profesoriaus, „norvegiškai ji kalbėjo gerai, bet netobulai“. „Aš gyvenu Norvegijoje daug laiko, – pasakė ji profesoriui. – Aš pažįstu Norvegiją, tapau Norvegijos piliete ir noriu sužinoti, ar aš vis dar imigrantė?“ „Taip, – atsakė profesorius, aiškindamas problemą leksiškai. – Jūs gimėte ir užaugote Indijoje, ir tai padaro jus imigrante Norvegijoje.“ Moteris, kuri tikėjosi atsikratyti imigranto etiketės, išsakė savo nusivylimą ir paklausė dar vieno dalyko. „Bet kiek laiko aš dar būsiu imigrantė?“ „Visą savo gyvenimą“, – atsakė profesorius. Pokalbis tuo metu pasiekė kulminaciją, kai jis moteriai paaiškino tai, ir ji supyko. Profesorius, kuris yra malonus asmuo, buvo gaila nuliūdinti moterį, bet suprato, kad šio norvegiško žodžio reikšmė neleidžia jam pasakyti kitaip. Norėdamas paaiškinti savo požiūrį ir nuraminti moterį, jis pridūrė: „Taip pat buvo ir norvegams, kurie emigravo į Ameriką. Jūs turit susitaikyti su tuo“ [8].

Iš šio pateikto pavyzdžio matyti, kad „įsivaizduojamas panašumas“, t. y. buvimas norvegų, yra paremtas kilme, o ne tapimu, bet klausimas išlieka, ar antros kartos (i)migrantai taip pat patiria tą patį klasifikacinį mąstymą, įstatantį juos į „kito“ kategoriją.

Grįžtant prie anksčiau pateikto pavyzdžio, galima perfrazuoti klausimą („Bet kiek laiko aš dar būsiu (i)migrantė?“; į kurį buvo atsakyta: „Visą savo gyvenimą“) ir paklausti, ar tai galioja ir antros kartos (i)migrantams?

Atsakant į šį klausimą, galima teigti, kad etniškai „savo“ ir „kito“ motyvas yra gyvai reflektuojamas ir mūsų lauko tyrimo medžiagoje, pavyzdžiui, ištraukoje iš interviu su informante, Norvegijoje gyvenančia nuo aštuonerių metų:

Kas dėl draugų – jie yra antros, trečios kartos. Kaip Norvegijoje šnekama, kad dažnai net jeigu tu gimęs, taip dažnai yra šnekama apie somalius [(i)migrantus iš Somalio], netgi jeigu tu esi gimęs somaliu Norvegijoje – tai tu esi dažnai antros kartos somalis. Tu vis tiek

nesivadini norvegu, net jeigu tu esi čia gimęs. Tu esi arba norvegas somalis, arba antros kartos somalis. (Moteris, Trumsė, 21 m.)

Kita informantė, gimusi mišrioje lietuvis ir norvego šeimoje, į klausimą, ar tave priima kaip norvegę, atsakė:

<...> žmonės į mane nelabai žiūri kaip į imigrantę, kadangi turiu norvegišką tėvą, tai nėra tokio.

Bet jeigu tėvas būtų ne norvegas, kaip manai?

Tada taip. Manau, kad visai kitaip, ir mano kalba nebūtų tobula, vis tiek.

O jeigu ir būtų? Tarkime, gimtum čia ir augtum, būtų tobula norvegų kalba, ar būtų tas pats?

Aš manau, kad ne, nes mano vardas nebūtų norvegiškas. Turėčiau lietuvišką pavardę – visai kitaip viskas būtų. Čia vardas reiškia viską. Tarkim, jeigu turi lietuvišką ar užsienietišką vardą, yra daug sunkiau, čia yra faktas. Man vardas duoda labai daug. Nes žmonės į mane nežiūri kaip užsienietį, į mane žiūri kaip į savą. Lietuvoj aš nebuvo lietuvis, Lietuvoj aš visada buvau lietuvis ir kažkas daugiau. Nes mano vardas viską išduoda [informantės vardas].

Bet norvegai jį [vardą] pripažįsta kaip norvegišką?

Jo jojo. Yra čia [informantės vardas]. Žmonės reaguoja šiek tiek į vardą, nes jis nėra populiarus, bet jis ir nėra užsienietiškas. Žmonės yra girdėję.

<...> Niekas neklausė, ar aš iš Lietuvos, mano vardas ir mano pasas – niekas neišduoda, kad aš iš Lietuvos, nebent aš jiems pasakau. Mano pasirinkimas yra, ar aš jiems noriu pasakyti, kad lietuvis pusiau, ar nenoriu. Irgi priklauso nuo visko. Tarkim, būtų konferencija, tikrai neičiau į visas detales – norvegė ir viskas. Tarkim, Anglijoj buvau, tai manęs paklausė: iš kur, aš buvau su lietuvi drauge, ir jinai sako: iš Norvegijos, nes jai yra atsibodę pastoviai gaut, kad iš Lietuvos, ir ką aš. (Moteris, Trumsė, 20 m.)

Ši ištrauka iš interviu pateikia daug vertingos informacijos išvalgoms. Visų pirma informantė pabrėžė, kad ji yra traktuojama norvegų kaip norvegė dėl to, kad jos biologinis tėvas yra norvegas. Ji ir kitose interviu vietose ne kartą tą akcentavo, kad norvego tėvo turėjimas yra svarbus kriterijus būti norvegų priimtai kaip „sava“ arba labiau „sava“. Viena vertus, kaip ji pati sako, ji niekada nelaikė savęs vien tik lietuvi, net ir kai gyveno Lietuvoje – vėlgi dėl tos pačios priežasties, nes tėvas norvegas. Kita vertus, ne tik biologinis tėvas yra svarbu. Greta svarbūs ir, vadinkime, „atpažinimo“ kriterijai, pavyzdžiui, vardas (jau nekalbant apie kalbą). Informantės vardas ir pavardė yra įprasti norvegams, dėl to ji yra norvegų traktuojama kaip norvegė, ir tik nuo jos pačios pasirinkimo priklauso, ar ji nori demonstruoti ir „antrąją savo pusę“ – kad iš dalies save laiko ir lietuvi.

Vėliau interviu metu ji pasakė, kad net ir informavus norvegus apie tai, kad ji ne tik save laiko iš dalies lietuvi, bet ir turi lietuvišką pasą, jie vis tiek ją laiko „sava“:

Jeigu klausia, iš kur aš, tai jie turi omeny Norvegiją. Mano dialektas yra ne Oslo, ne šiaurės, toks miškas – tai jie nelabai supranta, iš kur aš. Bet neatrodo, kad esu iš užsienio.

O kai paklausia, iš kur tu, ką sakai?

Aš iš Lietuvos.

Ir kas tada?

Tai jie nesupranta. Kas čia, kaip, kodėl. Akys didelės, nieko nesupranta. Tada papasakoji gyvenimo istoriją ir tada supranta. Ta prasme, žmonės į mane nežiūri kaip į lietuvi. Aš kai pasakau, kad esu lietuvis, kad aš turiu pilietybę lietuvišką, mano mama lietuvis – tai visi žiūri, o – įdomus dalykas. Bet jie negirdi akcento. Jiems tas nesuvokiama, kad aš esu beveik pusę gyvenimo gyvenusi Lietuvoje. Jiems tas nesuvokiama ir galvoja – faktas, bet jie vis tiek į mane

kaip į norvegę žiūrės, nes aš esu pripratus prie kultūros, kalbu norvegiškai, bakalaurą baigusi universitete. (Moteris, Trumsė, 20 m.)

Kiek kitoks vaizdas iškyla, kai kalbame apie antros kartos (i)migrantus, kurie nors ir yra puikiai įsilieję į norvegišką aplinką, kultūriškai su ja tapatinasi, tačiau neturi „objektyvių norvegiškumo“ kriterijų, pavyzdžiui, pavardė ir vardas yra atpažįstami kaip nenorvegiški.

Aš gal labiau žiūriu į Norvegiją, nes aš visą savo gyvenimą esu čia sulipdžiusi. Ir man visi draugai, viskas čia vyksta. O tas toksai blaškymasis – gal labiau patampa nuo kitų žmonių. Kiti žmonės tave blaško : toks vardas [informantės vardas lietuviškas], tu tikrai ne norvegė, iš kur tu esi, ir tada tave tai pradeda blaškyti. Aš iš Lietuvos. Kiti žmonės labiau blaško. Tas yra. (Moteris, Trumsė, 21 m.)

Visi mūsų informantai, išskyrus vieną, turinčią biologinį norvegą tėvą, kalba, kad patiria visuomenės klasifikacinį mąstymą. Net jeigu jaučiasi norvegiškos kultūros dalimi, norvegų kalbą laiko gimtąja, to vis tiek nepakanka, kad būtum laikomas norvegu, nes vardas ir pavardė išduoda priklausymą kategorijai „kitas“, ypač jeigu tas „kitas“ turi neigiamą konotaciją, ir tai dažnai girdima informantų pasisakymuose:

<...> kiekvieną kartą kai pasakau, kad aš esu iš Lietuvos, jie [norvegai] negatyvus susi- gaudo. Būtent Norvegijoje, jeigu paskaitėi – lietuvis kažką ten pavogė, dar kažką, ir tai yra tokia nesąmonė – tiek daug yra lietuvių, kurie labai gerai integruojasi ir gerus darbus daro ir panašiai, bet aš jaučiu, kad tai yra. Aš kada buvau kariuomenėj, dalyvavau tokiuose kursuose ir pasakiau savo vardą garsiai. Čia buvo kursai, nemokamų kursų ten gavom, tai visko prisi- rinkom. Čia buvo tokie kaip sargybiniai, kur prie naktinių klubų, pavyzdžiui, stovi.

Apsauga?

Jo, apsaugos kursai. Tas vedėjas žino mano vardą, aš sakau, mano vardas [informantės vardas], jis sako – tu tikrai ne norvegė, – ne, aš iš Lietuvos. Ir jis taip pasižiūri į mus, mes gal penkiasdešimt kariuomenės sėdim vienoj salėj, pasižiūri ir sako: žinote, kad lietuviai yra patys didžiausi vagys Norvegijoje. Ir aš taip sėdžiu, ir po to jis palaukė truputį ir sako: mano žmona yra iš Kroatijos, ar iš kažkur panašiai, ir ji nustojo sakyti, kad yra kilusi iš ten dėl to, kad iš ten sutinka tiek daug negatyvo. Aš galvoju, kad lygiai tą patį su manimi padarei – aš sėdžiu čia, metus savo gyvenimo atidaviau Norvegijos kariuomenei, o tu sakai, kad aš esu vagis. (Moteris, Trumsė, 21 m.)

Iš šios interviu ištraukos matyti, kad „objektyvus“ identifikavimas pagal vardą sukuria dar vieną svarbų aspektą – buvimas lietuviu įstatomas į „kriminalizuoto lietuvi“ stereotipą, kuris yra labai gajus Norvegijoje (žr. plačiau [4]).

Norvegijos visuomenė (i)migrantus mato kaip „kitą“, nebent būtų siekiama pakeisti ir „objektyvius“ kriterijus – vardą ir pavardę, apie tai kalbėjo du mūsų informantai. Toliau pateikiama ištrauka iš vieno interviu.

Lietuviško akcento pas mane nėra. Supranta, kad aš esu lietuvė arba kad aš nesu norvegė, kada aš pasakau savo vardą – tada žmonės pradeda galvoti.

O nekilo mintis vardą pasikeisti?

Pavardę buvo mintis pasikeisti.

Dėl ko?

Labai labai seniai, čia buvo gal šešiolika, ne, gal dvylika, gal trylika buvo metų – tada aš buvau tiek jauna, kad nelabai supratau situacijos, mano artimieji bijojo, kad pas mane bus mažiau galimybių dėl to, kad aš turiu užsienietišką pavardę. Buvo mintis tada imti ma- mos vyro pavardę, kuri yra norvegiška, imti ją sau arba trumpinti – žinai, daug dabar daro lietuvių, jeigu Vaitkute, tai Vait, populiarai pavardė Lietuvoje. Buvo ta mintis ir tai neįvyko,

ypač kai atsisėdom su tėčiu pašnekėti – jam tai labai nepatiko. Mes atsisėdom ir šnekėjom, jis klausia: kodėl tu nori taip padaryti. Aš norėčiau taip padaryti, nes nenoriu prarasti galimybės dirbti dėl savo pavardės. Jis man tada pasakė: ar tu nori dirbti darbdaviui, kuris tavęs nepriimtų, jeigu tavo pavardė būtų kitokia, ar tu tikrai nori jam dirbti – ne, nenoriu. Ir viskas, tas pokalbis užkrito – jeigu tu nenori manęs imti tokios, kokia aš esu, jeigu nežiūri į tai, iš kur aš esu kilusi – iš kitos šalies [nematai] kaip pliusą – tai reiškia, kad mes netiksimė. Nenoriu dirbti tam žmogui. (Moteris, Trumsė, 21 m.)

Ši interviu ištrauka yra labai iškalbinga. Informantei ne tik svarbu būti visiškai priimtai kaip „savai“ – per vardo / pavardės pakeitimą, tarsi užbraukiant liniją būti atpažintai kaip lietuvei – tokia galimybė buvo svarstoma, ji pasirenka išsaugoti savo tapatumą, saviverbę – kaip norą išlaikyti savo šaknis, savo „aš“. Viena vertus, lyg ir nesudėtinga koreguoti savo pavardę, paverčiant ją į lengviau atpažįstamą (norvegams) kaip neturinčią aiškių nuorodų į kilmės šalį, tačiau informantė klausia – jeigu aš neįdomi kaip asmenybė, svarbi mano etninė kilmė, nepaisant visavertės integracijos į priimančią visuomenę (ji mato save kaip visavertę Norvegijos visuomenės dalį), ar tai yra mano siekiamybė? Ši informantės nuostata gali būti tarsi kritika multikultūralizmo ideologijos, kuri, viena vertus, siūlo išlaikyti savo kultūrinį kitoniškumą, tačiau, kita vertus, kitoniškumas tampa sąžaisiais būti priimtai kaip „savai“ į Norvegijos visuomenę.

TARP NORVEGIJOS IR LIETUVOS, ARBA TARP PILIETYBĖS IR ETNIŠKUMO

Esu anksčiau rašęs apie (i)migrantų iš Lietuvos požiūrį į Lietuvos ir Norvegijos pilietybes [5]. Tik trumpai priminsiu, kad pirmos kartos (i)migrantai dažniausiai nutaria nekeisti turimos lietuviškos pilietybės į norvegišką. Pilietybė pirmos kartos (i)migrantų suvokiama kaip identiteto šaltinis, papildantis etninę identitetą. Kita vertus, neretai Lietuvos pilietybė išsaugoma ir dėl pragmatinių motyvų, baiminantis, pavyzdžiui, kad priėmus Norvegijos pilietybę, gali pasikeisti teisinis turimo nekilnojamojo turto Lietuvoje reguliavimas. Atvejai, kada nutariama pasikeisti lietuvišką pilietybę į norvegišką, nėra dažni ir jie dažniausiai yra nulemti pragmatinių tikslų – ji priimama, tačiau su ja nesitapatinama. Norvegijos pilietybė matoma kaip vertingesnė, ypač gyvenant Norvegijoje, tačiau egzistuoja aiškus pilietybės kaip popieriaus ir tautybės kaip esminės savasties atskyrimas. Norvegijos pilietybė įvardijama vartojant popieriaus metaforą, o apie save ir toliau galvojama kaip apie lietuvi, gyvenantį Norvegijoje.

Turbūt nieko nenustebinsiu pasakydamas, kad antros kartos (i)migrantai iš Lietuvos turi kiek kitokią, palyginti su pirmos kartos (i)migrantais, požiūrį į Norvegijos pilietybę bei apskritai gyvenimą Norvegijoje.

Viena informantė, atvykusi su tėvais iš Lietuvos ankstyvoje vaikystėje, paklausta, kuo tu jautiesi (kokia tautybė), atsakė – norvege. Interviu metu jai buvo dvidešimt metų, prieš dvejus metus ji buvo priėmusi Norvegijos pilietybę. Paklausta kodėl, atsakė:

<...> Todėl, kad aš noriu, aš nežinau, tiesiog, taip natūralu jautėsi.

Tai buvo noras ar būtinybė?

Ne, jokios būtinybės. Tiesiog noras. Planuoju gyventi Norvegijoje, tai aš nemačiau jokios būtinybės turėti lietuviško paso. Aš čia gyvenu. (Moteris, Oslas, 20 m.)

Ta pati informantė kalbėjo, kad visi jos draugai yra norvegai ir ji pati jaučiasi Norvegijos visuomenės dalimi. Jai „natūralu jautėsi“ ir pilietybę turėti tos šalies, kurią geriau pažįsta. O Lietuva jai – tai šalis, kurioje gyvena seneliai ir kur vyksta atostogauti, tačiau neturi jokių kitokių ryšių. Ji sunkiai kalbėjo lietuviškai, kartais vartodavo anglišką žodžius ir išstisus sakinius, kai norėdavo išplėsti mintį.

Šis atvejis, manyčiau, galėtų būti laikomas asimiliacijos pavyzdžiu. Informantė aiškiai save tapatina su Norvegija, o Lietuva – tik šalis, kurioje gyvena močiutės. Tačiau tokie ryškūs antros kartos asimiliacijos pavyzdžiai, remiantis lauko tyrimais, yra veikiau išimtys nei taisyklė.

Neretai informantai kalba apie tam tikrą hibridinį tapatumą, kada priklausomai nuo konteksto negali būti vien lietuviu ar norvegu. Nesijaučia visiškai integravęsi nei Lietuvoje, nei Norvegijoje:

<...> Aš net nežinau, kaip įstatyti save kaip lietuvis, būdamas Norvegijoje, ar norvegas, būdamas Lietuvoj, kaip sakant. Aš kažkaip niekada per daug minčių ant to ir neišleidžiu. Vat, Norvegijoje į mane žiūri kaip į lietuvi, sakykim, ne tokios čia mintys skirtingos, taip toliau, o Lietuvoj žiūri į mane kaip į norvegą, vien dėl to, kad aš Lietuvoj nesu gyvenęs tiek daug. (Vyras, Oslas, 18 m.)

Apskritai, dauguma informantų linkę pabrėžti dvigubą / hibridinį identitetą, kai Lietuvoje labiau jaučiasi norvegas, o Norvegijoje – lietuviais. Toliau pateikiamoje ištraukoje iš interviu su moterimi, gyvenančia Trumsėje, iš dalies atkartojama jau ankstesniame interviu išsakyta mintis apie dvejopą savęs matymą kaip blaškymąsi tarp dviejų pasaulių ir tapatybių:

Aš pati tokia jaučiuosi kaip ir lietuvis, bet kaip ir norvegas – kažkaip patampi tarp tų dviejų identitetų. Gaunasi toks pastovus ieškojimas. Nelabai supranti, kur tau dėtis, nes lietuviai į tave labiau gal žiūri kaip į norvegę, o norvegai žiūri į tave kaip į lietuvi. (Moteris, Trumsė, 21 m.)

Kai ji atvyko į Norvegiją su mama, jai buvo aštuoneri metai. Ji greitai įsiliejo į norvegišką visuomenę, jaučiasi jos dalimi, tačiau jos tapatumė nemažą reikšmę vaidina ir buvimas Lietuvoje – kaip pati sako, buvimas „tarp dviejų identitetų“. Norą priimti norvegišką pilietybę moteris argumentavo siekiu tarnauti Norvegijos armijoje (be Norvegijos pilietybės tai neleidžiama) ir visavertiškai dalyvauti Norvegijos politinėje sistemoje – balsuoti, o Lietuvos politinėje sistemoje ji nenorinti dalyvauti, nes jos gerai nežino; Lietuva labiau matoma kaip atostogų šalis nei ta, kurioje gyvenama:

Kokia tavo pilietybė?

Norvegų. Man kada buvo devyniolika metų, aš norėjau tarnauti Norvegijos kariuomenėje – tada aš priėmiau Norvegijos pilietybę. <...> gal man šešiolika metų buvo, kada aš priėmiau pilietybę, nes aš norėjau balsuoti. Pas mus buvo toks kaip bandomasis balsavimas jaunimui – tai, man rodos, man šešiolika buvo kada <...>. Nuo mažų metų esu labai aktyvi visokiame ten jaunimo partijose.

O Lietuvoje noro balsuoti nebuvo?

Gal nebuvo, nes aš Lietuvoje dažniausiai būdavau per atostogas. Per atostogas labiau buvau užimta su šeima ir atostogaut, negu gilintis į politinę sistemą. (Moteris, Trumsė, 21 m.)

Dar vienas svarbus aspektas – nors ši moteris save sieja su Norvegija ir Lietuva, ji nesijaučia, kad būtų visiškai pripažįstama kaip norvegė Norvegijoje ar lietuvė Lietuvoje.

Kaip sakai, esi ten ir ten, blaškaisi?

Taip.

Tačiau labiau traukia Norvegijos pilietybė?

Jo. Aš sakau, man pačiai yra labai sunku paaiškinti – aš į save gal labiau žiūriu kaip į norvegę. (Moteris, Trumsė, 21 m.)

Ta pati pateikėja vėliau paaiškino, kad ji save labiau tapatina su Norvegija, jos visuomenė – tai daugiausia nulemta jos tiesioginio dalyvavimo socialiniame ir politiniame Norvegijos kasdieniame gyvenime, o lietuviška identiteto „dalis“ yra daugiau palaikoma per šeimą.

Nekilo mintis pasakyti – ne, aš ne lietuvė, aš norvegė esu?

Ne.

Jeigu sakei, kad dalyvavimu, įsijautimu tu labiau jautiesi norvege, kas tada ta lietuviška dalis?

Mano šeima.

Ar tai neapima viešo gyvenimo, domėjimosi, kas vyksta, ką išrinko Lietuvoj?

Pas mane yra domėjimasis Lietuva, man svarbu Lietuvos-Norvegijos santykiai, nes aš jaučiu, kad esu rezultatas Lietuvos-Norvegijos santykių. <...> Pas mane yra noras žinoti, kas yra Lietuvoje, bet kadangi aplinkui mane norvegiška sistema, tai dėl to aš joje esu daugiau kasdienybėje. <...> Lietuva man yra šeima ir atostogos – Akropolis, Palanga, sodas – šeima ir poilsis. (Moteris, Trumsė, 21 m.)

Viena informantė, kuri gimė ir iki septyniolikos metų gyveno Lietuvoje mišrioje lietuvių ir norvego šeimoje ir kurios vardas ir pavardė yra suprantami kaip norvegiški, taip pat apibūdino tam tikrą identiteto susidvejinimą:

Jeigu žmonės sakytų, kad turi būti norvegė – tikrai ne, aš į save žiūriu kaip į lietuvę ir norvegę, aš kitaip negaliu paaiškinti, žmonės sako, pasirink vieną, aš negaliu. (Moteris, Trumsė, 20 m.)

Nors pagal „objektyvius“ kriterijus, tokius kaip vardas ir pavardė, kalba, ji puikiausiai yra pripažįstama norvegų kaip „sava“, tačiau save identifikuoja ir kaip norvegę, ir kaip lietuvę. Ši informantė iki šiol turi abi – Norvegijos ir Lietuvos – pilietybes, tačiau, kaip sako, jeigu reikės rinktis, rinksis Norvegijos, nes norvegiškas pasas „stipresnis“.

Kokia tavo pilietybė?

Turiu abi – ir lietuvių, ir norvegų. To lietuviško nelabai ir naudoju, kadangi Norvegijoje dabar gyvenu, ir jeigu reikės rinktis, manau, norvegų rinksiuos, nes vis tiek stipresnis pasas, nors ir gaila kažkaip tai – tas patriotiškumas vis tiek yra. (Moteris, Trumsė, 20 m.)

Trumpai apibendrinant galima pridurti, kad, skirtingai nuo pirmos kartos emigrantų iš Lietuvos (žr. plačiau [5]), antra karta Norvegijos pilietybei suteikia svarbesnį vaidmenį. Jie save mato Norvegijos visuomenės dalimi, todėl natūralu, kad ir Norvegijos pilietybė yra tapusi jų identiteto dalimi. Kartais antros kartos emigrantai turi dvi – Lietuvos ir Norvegijos – pilietybes; viena vertus, tapatinamasi su Norvegijos pilietybe, aktyviai dalyvaujama socialiniame ir politiniame šalies gyvenime, pabrėžiama, kad norvegiškas pasas yra „stipresnis“, tačiau ir „lietuviškai pusei“ yra skiriamas dėmesys – kaip vienam identiteto komponentui.

IŠVADOS

Straipsnyje remiamasi tęstiniais (2008–2017 m.) lauko tyrimų duomenimis Norvegijoje. Tiriama grupė – antros kartos (i)migrantai iš Lietuvos, gyvenantys Norvegijoje.

Transnacionalizmo prieiga aiškinant šiuolaikinę migraciją yra viena perspektyviausių kryptų antropologijoje, akcentuojanti pakitusį (palyginti su ankstesniais laikais) migracijos pobūdį. Šiuolaikinei migracijai labiau būdingas intensyvus dalyvavimas „čia“ ir „ten“ (kilmės šalyje ir gyvenamojoje šalyje). Antros kartos (i)migrantų identitetų konstravimas skiriasi nuo pirmos kartos. Pasak transnacionalizmo kritikų, būtent antra karta laikoma silpniausia šios teorijos grandimi, nes į (i)migrantų identiteto konstravimą vėl galima žiūrėti naudojant ankstesnes asimiliacijos ir integracijos teorijas.

Straipsnyje pateikta trumpa lauko tyrimo duomenų analizė verčia abejoti, kad, atsiradus antrai (i)migrantų kartai, transnacionalizmo teorinė prieiga galės paaiškinti šiuolaikinės

migracijos procesų įvairovę. Priešingai, matome, kad antros kartos migrantai neskuba asimiliuotis į gyvenamą valstybę (Norvegiją), Lietuva lieka nemažiau reikšmingu identiteto resursu (dažniausiai suvokiant, kad praktiniu lygmeniu svarbesnis ryšys su Norvegija, tačiau kaip emocijų sritis Lietuva taip pat yra reikšminga).

Pilietybė, ko gero, geriausiai atskleidžia minėtą įtampą tarp pragmatiskumo ir emocijų. Pastebėtinas sąmoningas savęs siejimas su Norvegijos pilietybe, aktyvus dalyvavimas Norvegijos visuomenėje. Šie žmonės geriau supranta norvegišką visuomenę, todėl natūralu, kad nori ir formaliai būti pripažintais Norvegijos piliečiais. Lietuva jų sampratoje yra labiau atostogų, senelių, pramogų šalis. Tačiau net ir šioje sampratoje susiduriame su tam tikra įtampa tarp buvimo norvegu ir lietuviu. Pateikėjai kalba apie tam tikrą identitetų susidvejinimą, kada nenorima būti vien norvegu ar vien lietuviu – teigiama, kad vienodai reikšmingos yra abi dalys, tačiau pasirenkama turėti Norvegijos pilietybę, nes šioje šalyje gyvena, jos aktualijas žino geriau.

Gauta 2019 10 02
Priimta 2019 11 05

Literatūra

- [1] BASCH, Linda; GLICK SCHILLER, Nina; BLANC SZANTON, Cristina. *Nations Unbound: Transnational Projects, Postcolonial Predicaments, and Deterritorialized Nation-states*. Basel: Gordon & Breach, 1994.
- [2] BRETTELL, Caroline B. Theorizing Migration in Anthropology. *Migration Theory: Talking Across Disciplines*. Ed. by C. B. Brettell, J. Hollifield. New York: Routledge, 2000, p. 97–136.
- [3] COUTIN, Susan Bibler. Cultural Logics of Belonging and Movement: Transnationalism, Naturalization, and US Immigration Politics. *The Anthropology of the State: A Reader*. Ed. by A. Sharma, A. Gupta. Oxford: Blackwell Publishing, 2006, p. 310–336.
- [4] DAUKŠAS, Darius. „Savas“ ir „kitas“ Norvegijos visuomenėje: Norvegijos lietuvių atvejis. *Logos*, 2017, 93, p. 131–141.
- [5] DAUKŠAS, Darius. Tarp tapimo norvegu ir buvimo lietuviu: Norvegijos lietuvių pilietybės sampratos. *Lietuvos etnologija. Socialinės antropologijos ir etnologijos studijos*, 2018, 18(27), p. 63–84.
- [6] ERIKSEN, Thomas Hylland. Ernest Gellner and the Multicultural Mess. *Ernest Gellner & Contemporary Social Thought*. Ed. by S. Malešević, M. Haugaard. Cambridge: Cambridge University Press, 2007, p. 168–186.
- [7] GLICK SCHILLER, Nina; FOURON, Georges N. The Generation of Identity: Redefining the Second Generation Within a Transnational Social Field. *The Changing Face of Home: the Transnational Lives of the Second Generation*. Ed. by P. Levitt, M. C. Waters. New York: Russell Sage Foundation, 2002, p. 168–210.
- [8] GULLESTAD, Marianne. Invisible Fences: Egalitarianism, Nationalism and Racism. *Journal of the Royal Anthropological Institute*, 2002, 8(1), p. 45–63.
- [9] HARVEY, David. *The Condition of Postmodernity: An Enquiry into the Origins of Cultural Change*. Cambridge, MA: Blackwell, 1990.
- [10] HOWELL, Signe; MELHUUS, Marit. Race, Biology and Culture in Contemporary Norway: Identity and Belonging in Adoption, Donor Gametes and Immigration. *Race, Ethnicity and Nation: Perspectives from Kinship and Genetics*. Ed. by P. Wade. New York, Oxford: Berghahn Books, 2007, p. 53–71.
- [11] KUZNECOVIENĖ, Jolanta. Atmintis, išmokimas ir pilietybė antros kartos lietuvių imigrantų identiteto daryboje: Londono atvejis. *Etniškumo studijos*, 2014, 2, p. 29–47.

[12] MORAWSKA, Ewa. *A Sociology of Immigration: (Re)making Multifaceted America*. London: Palgrave Macmillan, 2009.

[13] WATERS, Mary C.; ALBA, Richard D. *The Next Generation : Immigrant Youth in a Comparative Perspective*. New York: NYU Press, 2011.

DARIUS DAUKŠAS

Second-generation Lithuanian Immigrants in Norway: Between Lithuania and Norway?

Summary

The article is based on the findings of a field study conducted in Norway from 2008 to 2017. The focus group consisted of second-generation Lithuania migrants living in Norway.

Transnationalism is one of the most promising concepts in anthropology in addressing contemporary migration. Transnationalism argues the changing nature of contemporary migration (when compared with the previous waves of migration in history). Contemporary migration is seen as intensive and simultaneous being “here” and “there” (in the country of origin and the host country). However, the identity construction in the second-generation migrants is seen as different if compared with the first generation. Critics of transnationalism see the second generation of migrants as a weak chain theoretically. According to them, previous concepts of assimilation and integration could be employed again in understanding identity construction of the second generation.

A short analysis of the data from the field study of the second generation of migrants from Lithuania in Norway raises the question of whether transnationalism is inappropriate to explain the processes in the second generation of migrants. Surprisingly, it is evident that contrary to the claims of the critics of transnationalism, the second generation of migrants does not directly assimilate into the host society (Norway), and Lithuania remains a significant resource of identity. Even if second-generation migrants see themselves strongly connected with Norway both practically and emotionally (active participation in Norwegian society), at the same time Lithuania is considered more as a domain of emotions.

In most cases, second-generation migrants seem to be active participants in Norwegian society. They understand Norwegian society better (if compared to the first generation), so it is natural that they want to be formally recognised as Norwegian citizens. To them, Lithuania is a country of holidays, grandparents, and entertainment. However, even in this case, we encounter a certain tension between being a Norwegian and a Lithuanian. The respondents speak of a certain duality or hybridity of identities when one does not want to be entirely Norwegian or entirely Lithuanian. However, although people note that both identities are equally important, they choose to become Norwegian citizens, because Norway is the country where they live and they feel better informed about its current affairs.

Keywords: second-generation migrants, Lithuania, Norway, identity